

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«МАГІЛЁЎСКІ ВЫШЭЙШЫ КАЛЕДЖ
МІНІСТЭРСТВА ЎНУТРАНЬХ СПРАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ»

УТВЕРЖДАЮ

Вргод начальника

Могилевского высшего колледжа

МВД Республики Беларусь

полковник милиции

Е.Л. Лазакович

.05.2014

Регистрационный № УД-_____/баз.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)
Вучэбная праграма ўстанавы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасцей
1-24 01 02 Правазнаўства
1-93 01 01 Правовое забеспячэнне грамадскай бяспекі
1-93 01 03 Правовое забеспячэнне апэратыўна-вышуковай дзейнасці

2014 г.

СКЛАДАЛЬНІК: С.І. Даніленка, начальнік кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін установы адукацыі “Магілёўскі вышэйшы каледж МУС Рэспублікі Беларусь”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

У.С. Дзянісаў, загадчык кафедры беларускай мовы УА “МДУ імя А.А. Куляшова”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Я.Я. Іваноў, загадчык кафедры англійскага, агульнага і славянскага мовазнаўства УА “МДУ імя А.А. Куляшова”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай сацыяльна-гуманітарных дысцыплін установы адукацыі “Магілёўскі вышэйшы каледж МУС Рэспублікі Беларусь” (пратакол № 9 от 17.04.2014);

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Магілёўскі вышэйшы каледж МУС Рэспублікі Беларусь”

(протокол № 6 от 25.05.2014)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Мэты і задачы выкладання і вывучэння дысцыпліны

Мэта выкладання дысцыпліны:

выпрацаваць і замацаваць практычныя ўменні і навыкі граматычнага карыстання вуснай і пісьмовай мовай;

развіць моўна-эстэтычны густ курсантаў і слухачоў, звязаны з чысцінёй і правільнасцю мовы;

пашыраць і ўзбагачаць прафесійны лексічны запас будучых спецыялістаў, вырацаваць уменне практычнага карыстання тэрміналогіяй і прафесійнай лексікай па абранай спецыяльнасці;

фарміраваць устаноўкі на практычнае ўкараненне атрыманых ведаў у прафесійнай дзейнасці і іншых сферах сацыяльнай актыўнасці;

выхоўваць любоў і павагу да мастацкага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, пачуццё нацыянальнай самапавагі і самаідэнтыфікацыі, імкнення да далейшага ўзбагачэння беларускай мовы.

Задачи вывучэння дысцыпліны:

сфарміраваць разуменне неабходнасці ведаць і карыстацца беларускай мовай у прафесійнай дзейнасці;

даць неабходную сістэму ведаў аб лексічным складзе, тэрміналогіі і маўленчай культуры;

дапамагчы ўсвядоміць месца беларускай мовы ў развіцці культуры і духоўным адраджэнні нацыі;

садзейнічаць падрыхтоўцы высокаадукаваных спецыялістаў, здольных вырашаць складаныя моўна-сацыяльныя праблемы бытавання беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў сістэме падрыхтоўкі спецыяліста.

Сувязі з іншымі вучэбнымі дысцыплінамі

Для студэнтаў юрыдычных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь і курсантаў устаноў адукацыі сістэмы Міністэрства ўнутраных спраў прынцыпова важнай з'яўляецца здольнасць вырашаць складаныя моўна-сацыяльныя праблемы бытавання беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму.

Выкладанне дысцыпліны «Беларуская мова» мае на мэце вырацоўку і замацаванне практычных уменняў і навыкаў карыстання вуснай і пісьмовай мовай, развіццё моўна-эстэтычнага густу, пашырэнне і ўзбагачэнне прафесійнага лексічнага запасу будучых спецыялістаў органаў унутраных спраў. Важнай задачай вучэбнага курса з'яўляецца вырацоўка ўменняў практычнага карыстання тэрміналогіяй і прафесійнай лексікай па абранай спецыяльнасці і падрыхтоўка да практычнага ўкаранення атрыманых ведаў у іншых сферах сацыяльнай актыўнасці. У працэсе авалодання дысцыплінай

курсанты павінны бліжэй пазнаёміцца з духоўнай і інтэлектуальнай спадчынай беларускага народа, развіць пачуццё нацыянальнай самапавагі.

Курс уключае сям тэм. Тэма 1 адведзена высвятленню месца і ролі беларускай мовы ў сістэме гуманітарных ведаў сучаснага чалавека. У тэме 2 пададзена вызначэнне асноўных катэгорый лексікалогіі, асаблівасцей лексікі паводле паходжання, ступені і сферы ўжывання; асобная дэталізацыя робіцца ў адносінах да тэрміналагічнай сістэмы сучаснай юрыдычнай навукі. У тэме 3 вывучэнне юрыдычнай тэрміналогіі працягваецца ў суаднясенні і параўнанні беларускай і рускай моў, што мае практычную патрэбу. Па-першае, зараз у нашай краіне суіснуюць дзве дзяржаўныя мовы – беларуская і руская. Па-другое, абедзве мовы паралельна вывучаюцца ў школах, каледжах, ВНУ, таму супастаўленне дапамагае больш глыбокаму, асэнсаванаму засваенню асаблівасцей беларускай юрыдычнай тэрміналогіі. У тэме 4 даецца агульнае паняцце аб сістэме функцыянальных стыляў. Заняткі па тэме 5 узнаўляюць і сістэматызуюць веды навучэнцаў адносна навуковага стылю, яго сферы выкарыстання і найбольш ужывальных дакументаў. Тэма 6 прысвечана дэталёваму вывучэнню афіцыйна-дзелавога стылю, яго моўных асаблівасцей (лексічных, граматычных, сінтаксічных), адметнасцей перакладу тэкстаў юрыдычнай тэматыкі. Пры гэтым навукі складання справавых лістоў і патрабаванні да іх афармлення курсанты засвойваюць самастойна. Вывучэнне дысцыпліны «Беларуская мова. Юрыдычная лексіка» завяршаецца разглядам тэмы 7 «Культура прафесійнага маўлення», у межах якой вывучаюцца асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення (правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня і багацце маўлення, дарэчнасць, вобразнасць), асноўныя моўныя нормы, праблемы тэхнікі і выразнасці маўлення, падрыхтоўкі публічнага выступлення. Такім чынам, існуе відавочная сувязь зместу дысцыпліны «Беларуская мова» з іншымі дысцыплінамі гуманітарнага цыкла. Найперш гэта датычыць «Рыторыкі».

Шэраг пытанняў, сярод якіх этапы фарміравання беларускай мовы, гісторыя развіцця беларускай навуковай тэрміналогіі, тэрміналагічная лексікаграфія, сінтаксічная стылістыка, кампазіцыйна-структурная арганізацыя навуковага стылю, узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці і інш., выносіцца на самастойны разгляд. Засваенне дысцыпліны прадугледжвае таксама досыць вялікі аб'ём самастойнай працы навучэнцаў па перакладу тэкстаў юрыдычнай тэматыкі і складанню слоўніка юрыдычнай тэрміналогіі.

Патрабаванні да засваення вучэбнай дысцыпліны

У выніку засваення вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» курсанты павінны:

- 1) ведаць:
  - ролю мовы і маўлення ў працэсе сацыяльных зносін;
  - функцыі беларускай мовы як асноватворнага кампанента нацыянальнай культуры;

- месца і ролю беларускай мовы ў славянскай і еўрапейскай супольнасці народаў і моў;
  - сістэму лексічных, граматычных і стылістычных сродкаў беларускай мовы;
  - дастаткова поўны набор прафесійнай лексікі;
  - тэрміналагічныя слоўнікі і даведнікі па адпаведных сферах навукова-прафесійнай дзейнасці;
- 2) умець:
- граматычна карыстацца вуснай і пісьмовай мовай;
  - правільна разумець прафесійныя тэксты і ўспрымаць навуковую галіновую інфармацыю;
- 3) мець навыкі:
- перакладу, анатавання і рэферавання прафесійна арыентаваных тэкстаў;
  - складання і вядзення на беларускай мове дзелавой дакументацыі, падрыхтоўкі навуковых і публічных выступленняў.

Агульная колькасць гадзін і колькасць аўдыторных гадзін
у адпаведнасці з вучэбным планам

Усяго па вучэбнай дысцыпліне прадугледжана 72 гадзіны, з якіх 34 гадзіны аўдыторных заняткаў на дзённай форме атрымання вышэйшай адукацыі.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН
(для спецыяльнасці 1-24 01 02 Правазнаўства)

№	Наименование тем	Аудиторные часы			
		всего	лекции	семинары	практические занятия
1.	Уводзіны ў дысцыпліну “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. Беларуская мова і яе месца ў сістэме агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей	2			2
2.	Лексічная сістэма беларускай мовы	4	2		4
3.	Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму	8	2		6
	Прамежкавы кантроль: кантрольная работа				
4.	Функцыянальныя стылі маўлення	2			2
5.	Навуковы стыль	4			4
6.	Афіцыйна-справавы стыль	6			6
	Прамежкавы кантроль: кантрольная работа				
7.	Культура прафесійнага маўлення	6	2		4
	Зачет				
Всего		34	6		28

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

(для спецыяльнасцей

1-93 01 01 Правое забеспячэнне грамадскай бяспекі

1-93 01 03 Правое забеспячэнне апэратыўна-вышуковай дзейнасці)

№	Наименование тем	Аудиторные часы			
		всего	лекции	семинары	практические занятия
1.	Уводзіны ў дысцыпліну “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. Беларуская мова і яе месца ў сістэме агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей	2			2
2.	Лексічная сістэма беларускай мовы	4			4
3.	Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму	10			10
	Прамежкавы кантроль: кантрольная работа				
4.	Функцыянальныя стылі маўлення	2			2
5.	Навуковы стыль	4			4
6.	Афіцыйна-справавы стыль	8			8
	Прамежкавы кантроль: кантрольная работа				
7.	Культура прафесійнага маўлення	4			4
	Зачет				
Всего		34			34

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1. Уводзіны ў дысцыпліну “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”.
Беларуская мова і яе месца ў сістэме агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей

Прадмет і задачы курса. Роля курса ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый выпускніка вышэйшай навучальнай установы сістэмы МУС Рэспублікі Беларусь.

Мова і соцыум. Функцыі мовы ў грамадстве. Беларуская мова – форма нацыянальнай культуры беларусаў. Канцэпцыі паходжання беларускай мовы. Дзяржаўны статус беларускай мовы ў ВКЛ. Паланізацыя і русіфікацыя. Моўныя рэформы савецкага часу. Развіццё і функцыянаванне беларускай літаратурнай мовы ў XX – пачатку XXI ст.

Тэма 2. Лексічная сістэма беларускай мовы

Лексіка беларускай мовы паводле паходжання (спрадвечна беларуская і запазычаная). Змены ў лексічнай сістэме беларускай мовы: актыўная і пасіўная лексіка. Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжывання. Спецыяльная лексіка як частка лексічнай сістэмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Паняцце тэрміна. Слова і словазлучэнне ў ролі тэрміна. Тэрміналогія. Галіновыя тэрміналагічныя сістэмы. Асаблівасці словаўтварэння беларускай тэрміналогіі (прадуктыўныя спосабы і сродкі). Тэрміны, запазычаныя з іншых моў, іх асваенне беларускай мовай.

Беларуская навуковая тэрміналогія на сучасным этапе.

Тыпы слоўнікаў. Тэрміналагічныя слоўнікі і даведнікі, іх роля і месца ў лексікаграфічнай сістэме беларускай мовы. Тэрміналагічная лексікаграфія 20–30-х гадоў XX ст.

Тэма 3. Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму

Паняцце білінгвізму. Моўная інтэрферэнцыя як вынік білінгвізму. Віды інтэрферэнцыі.

Паняцце моўнай нормы.

Арфаэпічныя нормы беларускай літаратурнай мовы і прычыны іх парушэння.

Марфалагічныя нормы беларускай літаратурнай мовы.

Назоўнік (несупадзенне ў родзе, ліку і скланенні, канчаткі ў родным склоне, чаргаванне ў месным склоне, скланенне асабовых і ўласных назоўнікаў).

Прыметнік (кароткія прыметнікі, ступені параўнання, канчаткі ў месным і давальных склонах).

Род лічэбнікаў. Скланенне лічэбнікаў. Займеннік (асаблівасці ўтварэння і ўжывання). Прыслоўе (асаблівасці ўтварэння і ўжывання формаў ступеней параўнання ў адрозненне ад рускай мовы).

Дзеяслоў (спецыфіка спражэння, ужыванне суфіксаў дзеясловаў). Дзеепрыметнік і дзеепрыслоўе (асаблівасці ўтварэння, варыянтнасць форм).

Асаблівасці дапасавання і кіравання, ужыванне прыназоўнікаў.

Тэма 4. Функцыянальныя стылі маўлення

Паняцце аб сістэме функцыянальных стыляў. Агульная характарыстыка гутарковага, мастацкага, публіцыстычнага, навуковага, афіцыйна-справавога стыляў.

Узаемапранікненне стыляў.

Тэма 5. Навуковы стыль

Характарыстыка навуковага стылю: агульныя патрабаванні, сфера выкарыстання, моўныя асаблівасці.

Лексіка-граматычныя сродкі арганізацыя навуковага стылю (абстрактныя назоўнікі, зваротныя дзеясловы, неасабова-прэдыкатыўныя словы).

Сінтаксічныя канструкцыі (актыўныя і пасіўныя). Лексічны склад навуковага стылю. Устойлівыя спалучэнні тэрміналагічнага характару. Спасылкі на крыніцу інфармацыі.

Кампазіцыйна-структурная арганізацыя навуковага тэксту (тэма, падтэма; апісанне, апавяданне, разважанне). Сродкі лагічнай сувязі на узроўні сказаў, абзацаў, адрэзкаў тэксту.

Сістэма жанраў навуковай літаратуры: агульная характарыстыка, сфера выкарыстання, адметныя рысы. Структурна-семантычны аналіз анатацый. Віды анатацый. Жанр рэзюмэ і яго асаблівасці. Тыповыя лексіка-сінтаксічныя канструкцыі рэферата. Лексіка-сінтаксічныя канструкцыі афармлення вывадаў, высноў.

Пераклад на беларускую мову навуковых тэкстаў.

Тэма 6. Афіцыйна-справавы стыль

Характарыстыка афіцыйна-справавога стылю: агульныя патрабаванні, сфера выкарыстання.

Моўныя сродкі афіцыйна-справавога стылю (аддзеяслоўныя назоўнікі, спецыфіка дзеяслоўнага кіравання, рэгламентацыя парадку слоў у сказе, выкарыстанне безасабовых канструкцый).

Віды афіцыйна-справавых тэкстаў (заява, даверанасць, аўтабіяграфія, дакладная запіска, справавыя лісты), правілы іх напісання і афармлення.

Кампазіцыя афіцыйна-справавых тэкстаў. Загаловак і іншыя рэквізіты як элементы тэксту службовага дакумента. Роля клішыраваных выказаў у арганізацыі тэксту службовых дакументаў.

Пераклад на беларускую мову афіцыйна-справавых тэкстаў.

Тэма 7. Культура прафесійнага маўлення

Мова і маўленне. Маўленне – маўленчая дзейнасць – агульная культура чалавека. Прафесійна арыентаванае маўленне.

Паняцце культуры маўлення. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення: правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня і багацце маўлення, дарэчнасць, вобразнасць.

Правільнасць маўлення і моўныя нормы (лексічныя, арфаэпічныя, акцэнталагічныя, слов’утваральныя, марфалагічныя, сінтаксічныя). Тыповыя маўленчыя памылкі, іх прычыны, спосабы выпраўлення.

Тэхніка і выразнасць маўлення (голас і маўленчае дыханне, дыкцыя, інтанацыя).

Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці.

Падрыхтоўка да публічнага выступлення. Асноўныя якасці-паказчыкі паспяховага выступлення. Маўленчы этыкет і культура зносін.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Асноўная літаратура

1. Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі : Закон Рэсп. Беларусь, 23 июля 2008 г., № 420-3 // Консультант Плюс : Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». – Минск, 2013.
2. Венідзіктаў, С.В. Беларуская мова. Юрыдычная лексіка : вучэб. дапам. / С.В. Венідзіктаў, С.І. Даніленка. – Мінск, Изд-во Гревцова, 2013. – 152 с.
3. Каценка, А.В. Беларуская мова (прафесійная лексіка): практыкум / А.В. Каценка ; М-ва ўнутр. спраў Рэсп. Беларусь, Акад. МУС. – Мінск : Акад. МУС Рэсп. Беларусь, 2010. – 48 с.
4. Кривицкий, А.А. Белорусский язык для говорящих по-русски / А.А. Кривицкий, А.Е. Михневич. – Мінск : Выш. шк., 2008. – 383 с.
5. Смольская, Т.М. Беларуская мова : юрыд. лексіка: вучэб. дапам. для студэнтаў юрыдычных спецыяльнасцей устаноў, якія забяспечваюць атрыманне вышэйшай адукацыі / Т.М. Смольская, Л.У. Хрышчановіч. – Мінск : ТетраСистемс, 2006. – 240 с.
6. Электронны вучэбна-метадычны комплекс па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». – Магілёў: кафедра сац.-гуман. дысцыплін МВК МВД Рэсп. Беларусь, 2012.

Дадатковая літаратура

7. Абабурка, М.В. Культура беларускай мовы / М.В. Абабурка. – Мінск : выш. шк., 1994. – 122 с.
8. Антанюк, Л.А. Спецыяльная лексіка беларускай мовы. Тэрміналогія / Л.А. Антанюк. – Мінск : Акад. кірав. пры Прэзідэнце Рэсп. Беларусь, 2005. – 99 с.
9. Арфаграфічны слоўнік / склад. І.Л. Капылоў, Т.М. Маракуліна, С.Я. Рапацэвіч. – Мінск : Современная школа, 2008. – 256 с.
10. Беларуская мова. Прафесійная лексіка для педагогаў: вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па педагогічных спецыяльнасцях / [Д. В. Дзятко і інш.] ; пад рэдакцыяй Д. В. Дзятко. – Мінск, 2010.12. – 230 с.
11. Каценка, А.В. Беларуская мова: прафесійная лексіка : Вучэбны дапаможнік / 3-е выд. – Мінск : Акад. МУС Рэсп. Беларусь, 2007. – 103 с.
12. Каўрус, А.А. Дакумент па-беларуску. Справаводства. Бухгалтэрыя. Рыначная эканоміка / А.А. Каўрус. – Мінск: Беларусь, 1994. – 160 с.
13. Лепешаў, І.Я. Асновы культуры мовы і стылістыкі / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Універсітэцкае, 1989. – 205 с.
14. Міхальчанка, А.М. Дапаможнік па справаводству / А.М. Міхальчанка, Э.М. Давыдава. – Мінск Полымя, 1993. – 333 с.

15. Николаева, О.Н. Современный русско-белорусский словарь для школьников / О.М. Николаева, Т.Н. Трухан; под ред. А.А. Лукашанца. – Минск : Літаратура і Мастацтва, 2009. – 568 с.

16. Плотнікаў, Б.А. Слоўнік цяжкасцяў беларускай мовы / Б.А. Плотнікаў, В.П. Трайкоўская. – Мінск : Книжны дом, 2004. – 544 с.

17. Практыкум па беларускай мове / Пад рэд. Г.М. Малажай. – Мінск Вышэйшая школа, 1993. – 328 с.

18. Цікоцкі, М.Я. Стылістыка беларускай мовы: вучэб. дапам. для фак. журналістыкі / М.Я. Цікоцкі. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 294 с.

19. Цыбульская, С.І. Даведнік па арфаграфіі і пунктуацыі беларускай мовы / С.І. Цыбульская, І.У. Ялынцава. – 3-е выд., выпр. – Мінск : ТетраСистемс, 2007. – 272 с.

20. Юрыдычны энцыклапедычны слоўнік. – Мінск : БелЭн, 1992. – 636 с.

Пералік сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Сродкамі дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці па дысцыпліне “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” з’яўляюцца:

- 1) апытванне;
- 2) выкананне практыкаванняў;
- 3) канспектаванне;
- 4) складанне руска-беларускага слоўніка юрыдычнай лексікі;
- 5) абарона рэфератаў;
- 6) залік.

Метадычныя рэкамендацыі па выкананню самастойнай працы па вучэбнай дысцыпліне

Час, адведзены вучэбным планам на самастойную работу, можа выкарыстоўвацца для адпрацоўкі тэмы (пытанняў), вынесены на самастойны разгляд, выкананне індыўдуальных творчых заданняў, падрыхтоўку паведамленняў, тэматычных дакладаў, рэфератаў, прэзентацый, эсэ, выкананне практычных заданняў, пераклад тэкстаў юрыдычнай тэматыкі з рускай на беларускую мову, канспектаванне вучэбнай літаратуры, аналітычную апрацоўку беларускамоўных тэкстаў розных стыляў (складанне анатацый, рэфератаў, рэцэнзій, рэзюмэ) і інш.

Змест самастойнай работы курсантаў (заданні, формы справаздачнасці) адлюстраваны ў метадычных рэкамендацыях па вывучэнні дысцыпліны.

Кантроль за самастойнай работай курсантаў ажыццяўляецца выкладчыкам, як правіла, падчас аўдыторных заняткаў у выглядзе кантрольных заданняў, тэстаў, абмеркавання рэфератаў, творчых работ, экспрэс-апытанняў, іншых мерапрыемстваў.